

Basa István

A babiloni zsidó központ története II.**Zsidók és arabok korai kapcsolatai**

A Kr. u. hetedik században nagy változás történik a Közel-Keleten, feltűnik egy új vallás, az iszlám. Feltűnik egy nép, az arab, akikről még azt írta Strabón, hogy: „teljesen harciatlan emberek, nem nagyszámúak”, mégis pár száz év múlva meghódítják az akkor ismert világ jelentős részét és nagyszrű harcosokká válnak.

Ennek oka Mohamed új hitrendszere, ami militarizálta és egységbe forrasztotta a korábban széthúzó arab törzseket. A Próféta „találmánya” a dzsihad, több hittétel zsidó és keresztény hatást tükröz. A kérdésre, hogy miért fogadta be Mohamed a zsidó vallás alapelveit, könnyű magyarázatot adni, de egy kicsit vissza kell tekinteni Arábia történetébe. I. e. 1200 táján itt jött létre a térség első államalakulata a minai királyság, ami 950-ig állt fenn. Ezt követte a legendás sábai királyság, melynek első papkirálynője állítólag meglátogatta a „bölcst” Salamon Izrael királyát. A sábai királyságot i. e. 115-ben a himjarita királyság váltotta fel, és ami 525-ig állt fenn.

A himjarita korszakban kerülhetett a judaizmus Jemen területére. A zsidó vallás terjedése kapcsolatban áll a római zsidó-háborút követő (66–70) zsidóüldözésekkel, bár a nevek alapján az arabiai és mindenekelőtt a délarab zsidók judaizált arabok és örmények voltak inkább, mint Jeruzsálemből menekült „héberék”.

Egyik legismertebb himjarita király abu-karib-aszad-kámil (385–423) felvette a zsidó vallást. Uralkodása után egy évszázaddal, az V–VI. század fordulóján a zsidó vallás nagyon erős volt, az utolsó himjarita király, Aszad-Kámil unokája, dhu-Nuvasz is zsidó vallású volt.

Dhu-Nuvasz idején tört ki a történelem egyetlen zsidó–keresztény vallásháborúja, amit a király 523 októberében Nadzsrán keresztényei ellen elkövetett terror támadása indított el. A délarab keresztények I. Iustinianus bizánci császártól kértek segítséget, aki utasította Kaleb Ela Asbeha abesszin király, a legközelebb lévő keresztény királyt a segítségnyújtásra. 523 decemberében az Arját vezette abesszin csapatok győztek dhu-Nuvasz felett, és lassan uralmuk alá hajtották az országot. Az utolsó összecsapásra 525-ben került sor: az abesszin sereget akkor Abrahah (Ábrahám) vezette, a himjaritát Nuvasz. A csata kimenetele nem lehetett kétséges: a teljes vereséget látva – írja at-Tharib – „Nuvasz megsarkantyúzta lovát, beugratott a tengerbe, és azóta nem látták”. Így ért véget Dél-Arábia függetlensége, így szűnt meg a himjarita királyság.

525-től 575-ig tartott az abesszin uralom, ami próbálta elvonni, elijeszteni a különböző arab törzseket a mekkai Kába-kultusztól. Felszabadítási mozgalom bontakozott ki a himjarita királyi család egyik sarja, Szaif-ibn-dhi-Jazan vezetésével. Az Eufrátesz menti arab Lakhmida- királyságtól próbált segítséget szerezni. A lakhmida király bemutatatta hűbérurának a szaszanida királynak Ktesziphnonban. Köztudott volt, hogy az arabok többsége perzsa-párti, köztük a zsidók is. A szaszanida uralkodó Vahraz parancsnoksága alatt mindössze 800 katonát küldött az abesszinok kiverésére 575-ben. A győzelem után közös perzsa-himjarita adminisztrációt vezettek be, élén Szaif-ibn-dhi-Jazannal. Jemenből azonban hamarosan perzsa satrapia lett. Most térjünk vissza Mohamedhez.

Mohamed, mint köztudott Mekkában született, ami a „Tömjén út” egyik legjelentősebb állomása volt. Az etlől északra fekvő Jatribban (Medina) és a környező oázisokban nagyszámú

zsidó arab élt, akiknek tanaival mindennap találkozhatott, hasonlóan a mindenütt megtalálható keresztény arabokkal. Ezen hatások nagy szerepet játszottak vallásának kialakulásában.

Lassan formálódott gyülekezetét sok támadás érte a gazdag mekkaiak részéről. Létüket fenyegető veszélyből az iszlám alakulására elsőrendű fontosságú esemény szabadította fel. A mekkai „búcsújárás” alkalmával két törzs Jathribból, az Ausz és a Kazrach felfigyelt Mohamed tanításaira. Mint korábban említettem Jathribban nagyszámú zsidóközösség élt és az ezektől hallott tanítások is közrejátszottak a két törzs Mohamed iránt felkelt érdeklődésében. Meghívták a Próféta és híveit Jathribba: igéi szabad hirdetését és védelmet ígérve. A Próféta elfogadta és gyülekezetével együtt átvándorolt Jathribba (Hidzsra).

A város lakóinak többsége ideológiai és politikai vezetőnek is elfogadta Mohamedet. Itt hozta létre az új társadalmi szervezetet, az ummát, amuszlim közösséget. Itt követi el a Próféta legnagyobb tévedését, amikor megpróbálja megnyerni a zsidókat. Hiszen Mohamed Ábrahám vallását akarta eredeti tisztaságában visszaállítani. Az imák irányának – kibla – Jeruzsálemet jelölte meg, és más engedményeket is tett a zsidók magához kapcsolása érdekében: azonos böjtnap, disznóhús eltiltása stb. Mindezek ellenére nem sikerült a zsidók megtérítése, ezért nemcsak visszavonta az „engedményeket” 624-ben, hanem megtámadta és kirabolta a Kainuka, a következő évben Nadir és 627-ben a Kureiza zsidó vallású arab törzseket.

Mohamed gyűlölete élete végéig megmaradt, ekkor találta ki a hitetlenekre kivetendő fejadót, a dzsizjét.

Mohamed halála után a zsidók helyzete újra normalizálódott. A kalifáknak szükségük volt a zsidóknak az egész akkor ismert világot behálózó kapcsolataira. Ideológiailag is alátámasztották a zsidókkal szembeni pozitív álláspontot... A zsidóknak az arabok ősenek Ábrahámnak leszármazottait és a „Könyv népét” látták, akiknek törvényhozója Mózes, aki az iszlám hit szerint Mohamed oldalán ül az igazak honában.

Omár kalifa csapatai 637-ben a káiszijjai csata után meghódították egész Mezopotámiát a szaszanida perzsáktól. A Szaszanida Birodalom területét Omar 642-ben a nehá vendi csata után a Medinai Kalifátushoz csatolta.

Babilóniában az exilarchátus intézménye megmaradt, sőt kibővítették a gáoni intézménnyel. A gáon (fenség) vallási vezetők, akik a szurai, illetve pumbaditai iskolák mindenkori vezetőiből kerültek ki. A kettős vezetésnél az exilarcha és a gáon között gyakoriak voltak az ellentétek. A VIII. sz. második felétől a gáonok befolyása megnövekedett és teljesen kiszorította az exilarchátust, ami meg is szűnt hamarosan. Az arab fennhatóságon kívül élő zsidók is elismerték a gáon vezető szerepét.

Sok vitás kérdésben fordultak a gáonhoz, akik mindig részletesen válaszoltak a kérdésekre. Fennmaradt levelezésük tükrözi, milyen sokrétű volt a zsidóság érdeklődése már ezer évvel ezelőtt is. A gáonok korában, részben az iszlámmal való megismerkedés hatására a szellemi élet is felélénkült. Már évszázadok óta folyt a vita a Tóra-magyarázatok és az általában vett szóbeli tanok jelentősége körül. A gáonok idejében a szadduceusok elveit követő paraiták újították fel a vitát. A karaiták felekezetét Ánán ben Dávid alapította a VII. században. Elvetette a Talmudot, vallását a Tóra szószerinti értelmezésére alapította. Emiatt sok, az évszázadok folyamán kialakult, hagyománnyal kellett volna szakítania a zsidóságnak. Ánán ben Dávid gondolatai, talmudellenes kijelentései széles körben találtak táptalajra.

A zsidóság egy másik csoportjára a görög bölcselet volt nagy hatással. Ezeknek körében születtek meg a kabalista irodalom első alkotásai. A szektásodás ellen való fellépés legnagyobb alakja Száádja gáon volt. Arabra fordította a teljes Szentírást. A karaitáknak bebizonyította, hogy a Tóra a hagyományos magyarázatok nélkül érthetetlen. Legnagyobb ml've a „Hit

és tudás” címet viseli, melyben a kabaristákat meggyőzte arról, hogy a világi tudás nem áll szemben, azzal a hittel, amit vallásuk kíván tőlük.

Az arab uralom hanyatlása együtt járt a babiloni zsidó központ hanyatlásával, ami 1040-ben a gáoni intézmény megszűnéséhez vezetett. A keleti zsidóság vezető szerepét a XI. században átvették az európai zsidó központok.

Szakirodalom

- 📖 *Arabok.* (Szerk.: Benczik József) Bp., Kozmosz, 1976.
- 📖 *A zsidók egyetemes története.* (Szerk.: Szabolcsi Miksa) Bp., 1907.
- 📖 Benke József: *Arabok története.* Bp., Kossuth, 1987.
- 📖 Fernando Johannes: *A zsidó vallás.* Bp., 1990.
- 📖 Goldsiher Ignác: *Az iszlám Magvető.* 1980.
- 📖 Harmatta János: *Jemen ókori történetéhez.* Antik Tanulmányok, 19. köt. (1972)
- 📖 Román József: *Mohamed élete.* Móra 1966.

Basa István

A siratófal története

„M iután a rómaiak Gorpaios hónap 7-én, 18 napi munka után befejezték a sáncépítést, felvontatták az ostromgépeket [...] A kiéhezett védők a falakról igyekeztek utolsó erejükkel a faltörő kosokkal támadó ellenséget elkergetni, de a rómaiak csakhamar leverték, leölték vagy visszaszorították a zsidókat [...] kivont karddal tódultak be és mindenkit lemészároltak, ki útjukba került, így hullákkal torlaszolták el a szűk utcákat és a város szinte úszott a vérben. [...] és estefelé megszűnt az öldöklés, azonban a tűz egész éjjel dühöngött. Gorpaios nyolcadika az égő Jeruzsálemre virradt.

A várost az 5., 10. és 15. légiók foglalták el. A rómaiak ezután még a legtávolabbi városrészeket is felgyújtották, a falakat pedig földig rombolták. Így esett el Jeruzsálem Vespasianus uralkodásának második évében, Gorpaios hónap 8-án.”

Josephus Flavius
(Jozsef Ben Matitjáhu)

* * *

I. u. 70-ben Tammuz hó 17-én kezdték el ostromolni a Szetnélyt, amit végül is Áv hó 9-én sikerült elfoglalni a rómaiaknak. Ez a nap a gyász és a böjt ünnepe a zsidóknál, melynek neve Tisá-be-Áv. A római légiók Jeruzsálem elfoglalása után az egész várost lerombolták csak a Phaesel tornyot és a Templom nyugati falának egy részét hagyták meg, hogy a következő nemzedékek is lássák, milyen hatalmas volt Jeruzsálem, mit Titus légiói elfoglaltak.

Később – meg nem állapítható időben – a Phaesel torony is megsemmisült. Ez után a Templom egyetlen emléke a Nyugati Fal maradt, a Kotel Máravi. 137-ben az utolsó zsidó szabadságharc, a Bar Kochba lázadás leverése után, római telepések érkeztek a romváros